

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 339.727.22

Свідер О. П.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ВПЛИВ МОТИВІВ СУБ'ЄКТІВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Систематизовано мотиви прямого іноземного інвестування з позицій основних суб'єктів даного процесу і розширено коло напрямів групування мотивів до п'яти видів. Запропоновано авторський підхід до визначення поняття «стимулювання прямого іноземного інвестування». Реалізовано комплексний підхід та систематизовано основні характеристики цього процесу в інституційній економіці країни-реципієнта. Деталізовано переваги та недоліки прямого іноземного інвестування з позицій основних суб'єктів даного процесу. **Ключові слова:** прямі іноземні інвестиції, країна-продуцент, країна-реципієнт, мотив, стимулювання.

Постановка проблеми. У сучасних умовах тенденцій глобалізації рівень якості управління іноземними інвестиційними процесами і реалізація технологій державного стимулювання прямих іноземних інвестицій є пріоритетними важелями забезпечення підвищення конкурентоспроможності національних економік. Процес стимулювання є основною технологією забезпечення ефективного залучення прямих іноземних інвестицій у національну економіку країни-реципієнта. Для грамотного стимулювання інвестиційної активності потрібно детально вивчити мотиви цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мотиви залучення прямих іноземних інвестицій із позицій основних суб'єктів досліджують В.Б. Антонов, С.М. Тесля, С.В. Захарін. Праці М.П. Денисенко, Н.І. Обушної присвячено аналізу інструментів державного стимулювання прямого іноземного інвестування. Стимулювання прямого іноземного інвестування в Україні перебуває в центрі досліджень І.М. Грищенко і В.М. Узунова.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Існуючі підходи до класифікації мотивів прямого іноземного інвестування є досить вузькими, що не дає змоги забезпечити реалізацію комплексного підходу.

Мета статті полягає у систематизації мотивів країни-продуцента і країни-реципієнта прямих іноземних інвестицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі прямого іноземного інвестування між іноземним інвестором та країною-реципієнтом (Україною) складається специфічна ситуація.

По-перше, компанії, що функціонують в економічно високорозвинених країнах і зіткнулися з проблемою перенасичення споживчих ринків даних країн, фокусують свою увагу на розширенні масштабів своєї діяльності та пошуку нових ринків збуту, чудовим варіантом яких є країни з низько розвинутою економічною системою. До таких країн належить Україна.

По-друге, іноземні інвестори особливо виважено розглядають питання прямого іноземного інвестування суб'єктів господарської діяльності в Україні, оскільки процес інвестування національної економіки пов'язаний із досить високим ступенем ризику, який є суттєво нижчим серед підприємств економічно високо розвинених країн Західної Європи, США, Японії, Китаю.

Відповідно до чинного законодавства України [1, с. 390], до числа іноземних інвесторів належить такі п'ять суб'єктів:

- 1) міжнародні урядові та неурядові організації;
- 2) інші держави;
- 3) юридичні особи, які створено відповідно до чинного законодавства зарубіжних країн;
- 4) іноземці, особи без громадянства, що не мають постійного місця проживання на території України;
- 5) інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, визначені чинним законодавством України.

Досліджуючи особливості та характер діяльності прямих іноземних інвесторів, доцільним є розгляд характеристик процесу мотивації та основних мотивів здійснення прямих іноземних інвестицій. Аналіз почнемо з мети прямого іноземного інвестування за сімома типами інвесторів (табл. 1).

Таблиця 1
Визначення мети прямого іноземного інвестування за типом інвесторів

Тип прямого іноземного інвестора	Мета прямого іноземного інвестування
Інституційні ІІІ	Високий рівень прибутковості
Стратегічні (транснаціональна компанія (корпорація))	Широкомасштабне фінансування для завоювання ринкової позиції, ніші на ринку
Середні (невеликі) підприємства	Отримання вищого рівня прибутків, ніж у власній країні, за рахунок реалізації переваг розміщення та власності
Венчурні	Участь в управлінні підприємством, високий рівень прибутковості та реінвестування прибутку
«Експансіоністи» («сировинники»)	Отримання максимального прибутку в умовах мінімальних витрат. Широкий доступ до використання сировинних ресурсів
Фірми-аутсайтери	Вихід на нові ринки фірм-аутсайдерів, які не здатні конкурувати на існуючих ринках
Кримінальні	Відмивання капіталів, зростання прибутків від здійснення злочинної діяльності

Джерело: побудовано на основі [1, с. 390; 7, с. 328; 8, с. 21]

Так, вивчаючи процеси залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України,

В.Б. Антонов [3, с. 9–10] визначає основні мотиви прямого іноземного інвестування з позицій основних суб'єктів даного процесу, тобто країни-продуцента (країни-донора) та приймаючої країни (країни-реципієнта).

Основні *мотиви* прямого іноземного інвестора (країни-донора):

1) стадія зрілості у циклі міжнародного виробництва товару;

2) захоплення нових ринків та галузей;

3) можливість стримування конкуренції і захисту свого рівня конкурентоспроможності;

4) досягнення ефективності процесу прямого іноземного інвестування за рахунок поєднання особистих переваг інвестора, місця розміщення та інтернаціоналізації;

5) реалізація можливості для транснаціональних корпорацій розширити свій економічний і політичний вплив за кордоном;

6) подолання високих тарифних бар'єрів на імпорт у країні – реципієнті прямих іноземних інвестицій;

7) забезпечення ефективності прямого іноземного інвестування за рахунок використання конкурентоспроможності країн-реципієнтів;

8) реалізація переваг сприятливого інвестиційного клімату.

Передумови залучення прямих іноземних інвестицій для країни-реципієнта:

1) наявність інвестиційної та виробничої інфраструктур;

2) якісні складники внутрішнього попиту (купівельна спроможність, обсяг національного ринку тощо);

3) наявність економічної і політичної стабільності;

4) існування реальних переваг економічної політики країни щодо активізації залучення прямих іноземних інвестицій;

5) сприятливий інвестиційний клімат (низькі інвестиційні ризики, лібералізація національної економіки і зовнішньоекономічної політики, висока інтегрованість національної економіки у світову, геополітичні переваги;

6) наявність достатніх економічних ресурсів, кращих факторів виробництва (трудові ресурси, земля, капітал, інфраструктура тощо);

7) прозора фінансова система, зростаюча економіка, сприятлива фінансова кон'юнктура, висока ефективність капіталовкладень у країні-реципієнті;

8) недосконалість ринку, низький рівень конкурентоспроможності національних виробників [3, с. 9–10].

К.С. Солонінко пропонує всі мотиви здійснення прямих іноземних інвестицій об'єднати в три *групи*: виробничі, маркетингові та інші мотиви прямого іноземного інвестування. Цей підхід є занадто вузьким, що не дає змоги забезпечити реалізацію комплексного підходу в процесі формування системи мотивації прямого іноземного інвестування. Розширимо ознаки групування ключових видів мотивів прямого іноземного інвестування: політичні, економічні, виробничі, маркетингові, інші (табл. 2).

Поняття «стимул прямого іноземного інвестування» розглядають із позицій конкретної (правової) норми, що визначає певну додаткову

Таблиця 2

Система мотивів прямого іноземного інвестування

Політичні мотиви	Економічні мотиви	Виробничі мотиви	Маркетингові мотиви	Інші мотиви
Використання політичної та економічної стабільності країни-реципієнта	Реалізація можливості стримування конкуренції і захисту свого рівня конкурентоспроможності	Розширення існуючих виробничих потужностей іноземного інвестора	Завоювання нових ринків, ринкових ніш, каналів збуту	Мотиви престижу, пропаганди
Використання переваг лібералізації національної економіки та зовнішньоекономічної політики країни-реципієнта	Досягнення ефективності процесу прямого іноземного інвестування за рахунок поєднання особистих переваг інвестора, місця розміщення та інтернаціоналізації	Зниження рівня капітальних витрат і ризиків у процесі створення нових виробничих потужностей	Проникнення у конкретний географічний простір, регіон, галузь тощо	Персональні мотиви
Використання наявних геополітичних переваг країни-реципієнта	Реалізація можливості для транснаціональних корпорацій розширити свій економічний вплив за кордоном	Прийняття до процесу скорочення життєвого циклу	Розширене та більш повне вивчення існуючих потреб споживачів, дослідження тенденцій споживчого попиту	Соціальні мотиви
Реалізація переваг високого рівня інтеграції національної економіки країни-реципієнта у світовий економічний простір	Подолання високих тарифних бар'єрів на імпорт у країні – реципієнті прямих іноземних інвестицій	Використання переваг дешевих факторів виробництва	Набуття нових горизонтів управлінського досвіду на нових ринках збуту	Екологічні мотиви
	Забезпечення ефективності прямого іноземного інвестування за рахунок використання конкурентоспроможності країн-реципієнтів	Придбання джерел сировини або нової виробничої бази	Подолання високих тарифних бар'єрів за рахунок здійснення імпорту в країні – реципієнті прямих іноземних інвестицій	
Реалізація можливості для транснаціональних корпорацій розширити свій політичний вплив за кордоном	Реалізація переваг сприятливого інвестиційного клімату та економічної політики щодо залучення ІІІ	Стадія зрілості в циклі міжнародного виробництва товару	Підвищення ефективності системи маркетингу	
	Використання переваг наявності прозорої фінансової системи, зростаючої економіки, сприятливої фінансової кон'юнктури, високої ефективності капіталовкладень у країні-реципієнті	Реалізація можливості запобігання процесам сезонності та циклічності	Реалізація переваг недосконалість ринку та низького рівня конкурентоспроможності національних виробників країни-реципієнта	

Джерело: побудовано на основі [3, с. 10; 8, с. 14; 10, с. 220]

Рис. 1. Суть процесу стимулювання прямого іноземного інвестування

Джерело: побудовано на основі [9, с. 280; 8, с. 46]

Таблиця 3

Переваги і недоліки прямого іноземного інвестування для основних суб'єктів

	Для країни-експортера	Для країни-реципієнта
ПЕРЕВАГИ	<p>1) стимулювання інноваційного процесу; 2) розширення масштабів експорту товарів, технологій та устаткування, що сприяє стимулюванню процесу виробництва; 3) збільшення прибутку від процесу прямого іноземного інвестування за рахунок перерозподілу капіталу всередині країни-експортера в більш прибутковій сфері за кордоном у країні-реципієнта</p>	<p>1) прямі іноземні інвестиції забезпечують найбільш ефективну інтеграцію національної економіки у світову; 2) стимулювання темпів зростання національної економіки країни-реципієнта; 3) активізація інноваційного розвитку економічної системи країни-реципієнта; 4) імпорт прямих підприємницьких капіталів збільшує в країні-реципієнті виробничі потужності; 5) прямі іноземні інвестиції на відміну від іноземних кредитів та позик сприяють погашенню зовнішнього боргу країни-реципієнта; 6) імпорт прямих іноземних інвестицій сприяє активізації конкуренції та реалізації пов'язаних із нею позитивних явищ (підрич позицій місцевих монополій, зменшення цін та зростання рівня якості продукції, яка заміщує імпорт та неконкурентоспроможні вироби національних виробників); 7) сприяють зростанню рівня бюджетних надходжень у країні-реципієнті у формі податкових платежів на діяльність міжнародних спільних підприємств; 8) прямі іноземні інвестиції є джерелом нових технологій та методів менеджменту, маркетингу, сприяють розвитку національної науково-дослідної бази; 9) дають змогу забезпечити більш ефективне проведення приватизації та реструктуризації економіки країни-реципієнта, сприяють формуванню додаткових робочих місць як на пряму зростання реальних доходів працівників та зниження рівня безробіття в країні-реципієнті</p>
НЕДОЛІКИ	<p>1) уповільнення темпів економічного розвитку країни-експортера, що спричинене переміщенням капіталу за кордон; 2) зниження темпів національного виробництва в країні – експортері прямих іноземних інвестицій; 3) високий рівень невизначеності та ризиків</p>	<p>1) усунення з ринку вітчизняних виробників та постачальників країни-реципієнта за рахунок зростання рівня конкуренції; 2) зниження загального рівня добробуту населення, трансферт прибутків у країну-експортера, що обумовлено наявністю низки значних державних пілг на користь прямого іноземного інвестора; 3) зростання рівня економічної залежності країни від іноземного капіталу та можливість загрози економічній безпеці країни-реципієнта; 4) модифікація та пристосування структури національної економіки країни-реципієнта для реалізації інтересів прямого іноземного інвестора; 5) погіршення платіжного балансу країни-реципієнта; 6) сувора експлуатація місцевих сировинних ресурсів, що здійснюється прямим іноземним інвестором; 7) постачання (збут) неякісних, недосконалих і морально застарілих ресурсів і активів; 8) деформація культури підприємництва та конкретного бізнес-середовища країни-реципієнта</p>

Джерело: деталізовано автором на основі [6; 11, с. 137]

перевагу (валютного, податкового, митного, інфраструктурного чи іншого характеру) для заохочення добровільного прямого іноземного інвестування в конкретний сектор національної економіки або залучення масштабних іноземних інвестицій у країну-реципієнт [9, с. 280]. Під стимулюванням прямого іноземного інвестування слід розуміти довгостроковий комплексний процес впливу стимулів прямого іноземного інвестування на реалізацію інтересів зарубіжного інвестора з урахуванням пріоритетів країни-реципієнта, на формування сприятливого інвестиційного клімату та активізацію іноземної інвестиційної діяльності на території країни-реципієнта з метою забезпечення ефективного досягнення інтересів сторін інвестиційного процесу.

Реалізуємо комплексний підхід до систематизації основних характеристик даного процесу в інституційній економіці країни-реципієнта (рис. 1).

Слід відмітити, що стимули прямого іноземного інвестування знаходять своє відображення у нормативно-правовій базі країни-реципієнта [4]. Процес державного заохочення, тобто стимулювання прямого іноземного інвестування, відіграє колосальну роль у формуванні сприятливого інвестиційного середовища для реалізації цілей активного залучення та сприяння ефективному використанню прямих іноземних інвестицій у країні-реципієнті.

Реалізація технологій державного стимулювання прямого іноземного інвестування здійснюється шляхом застосування низки відповідних форм, які знаходять своє вираження через використання комплексу *інструментів державного стимулювання* прямого іноземного інвестування [1; 2; 5; 8, с. 47]:

- 1) стимулювання конкретних інвестиційних проектів;
- 2) фінансово-кредитне стимулювання;
- 3) податкове (фіскальне) стимулювання;
- 4) інфраструктурне стимулювання (інфраструктурне забезпечення);
- 5) заходи протекціонізму.

У даному контексті слід акцентувати особливу увагу на обґрунтованості і збалансованості форм та інструментів з урахуванням умов:

- забезпечення економічної безпеки країни-реципієнта;
- врахування стратегії, пріоритетів та альтернативних варіантів розвитку національної економіки;
- забезпечення гармонійного поєднання інтересів, потреб та можливостей країни-реципієнта і прямого іноземного інвестора для забезпечення найбільш ефективної реалізації цілей приймаючої країни;

- захисту національних товаровиробників та зростання рівня їх конкурентоспроможності у бізнес-середовищі країни-реципієнта.

Відмітимо, що серед технологій державного стимулювання залучення прямого іноземного інвестування одним із ключових є інструментарій податкового (фіскального) стимулювання у сучасному бізнес-середовищі.

На ефективність прямого іноземного інвестування впливають деталізовані нижче переваги і недоліки для основних суб'єктів даного процесу (табл. 3).

Отже, крім переваг, які отримують країна-експортер та країна-реципієнт у процесі прямого іноземного інвестування, мають місце і низка ключових недоліків даного процесу. Їх урахування уможливорює забезпечення ефективного прийняття управлінських рішень із питань залучення та використання прямих іноземних інвестицій у господарській діяльності країни-реципієнта. Як наслідок, підвищується ефективність діяльності як підприємств країни-реципієнта, так і країни-продуцента.

Висновки. Перед проведенням аналізу мотивів і мотивації прямих іноземних інвестицій визначено мету прямого іноземного інвестування за сімома типами інвесторів, це: інституційні, стратегічні, середні (невеликі) підприємства, венчурні, «експансіоністи» («сировинники»), фірми-аутсайтери, кримінальні.

Систематизовано основні мотиви прямого іноземного інвестування з позицій основних суб'єктів даного процесу. Розширено напрями (ознаки) групування ключових мотивів прямого іноземного інвестування до п'яти видів, це: політичні, економічні, виробничі, маркетингові, інші. Кожен вид деталізовано.

Запропоновано під поняттям «стимулювання прямого іноземного інвестування» розуміти довгостроковий комплексний процес впливу стимулів прямого іноземного інвестування на реалізацію інтересів зарубіжного інвестора з урахуванням пріоритетів країни-реципієнта, на формування сприятливого інвестиційного клімату та активізацію іноземної інвестиційної діяльності на території країни-реципієнта з метою забезпечення ефективного досягнення інтересів сторін інвестиційного процесу. Реалізовано комплексний підхід та систематизовано основні характеристики державного стимулювання прямого іноземного інвестування в інституційній економіці країни-реципієнта.

Доведено, що пряме іноземне інвестування є комплексним процесом, який характеризується наявністю як низки переваг, так і недоліків, систематизація та порівняльний аналіз яких дають змогу забезпечити ефективне прийняття управлінських рішень із питань залучення та використання прямих іноземних інвестицій у господарській діяльності країни-реципієнта.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (станом на 15.01.2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження : Закон України від 17.02.2000 № 1457-III (станом на 31.05.2005) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1457-14>.
3. Антонов В.Б. Активізація залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України в умовах глобальної конкуренції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / В.Б. Антонов ; Ін-т регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2011. – 23 с.
4. Теоретико-методологічні основи інвестиційно-інноваційної безпеки національної економіки України : [монографія] / За ред. І.М. Грищенка, В.М. Узунова, М.П. Денисенка. – Київ : КНУТД, 2013. – 464 с.
5. Денисенко М.П. Сучасний стан державного регулювання інвестиційних процесів на регіональному рівні / М. П. Денисенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 15. – С. 4–6.

6. Захарін С.В. Механізм державного регулювання іноземного інвестування / С.В. Захарін ; Інститут економіки НАН України. – Київ, 2003. – 162 с.
7. Обушна Н.І. Критерії оцінки впливу прямих іноземних інвестицій на розвиток національної економіки / Н.І. Обушна // Формування та розвиток економіки в сучасних умовах господарювання : зб. тез доп. Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конф. (23–24 грудня, 2010 р.). – Луцьк : ВІЕМ, 2011. – С. 144–146.
8. Обушна Н.І. Економічна сутність прямих іноземних інвестицій та їх класифікація / Н.І. Обушна // Реформування економічної системи України в контексті світового співробітництва : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (21 квітня, 2011 р.). – Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2011. – Ч. 1. – С. 326–329.
9. Олександренко І.В. Оцінка інвестиційного потенціалу регіонів / І.В. Олександренко // Регіональна економіка. – 2009. – № 3. – С. 80–90.
10. Солонінко К.С. Міжнародна економіка : [навч. посіб.] / К.С. Солонінко. – Київ : Кондор, 2008. – 382 с.
11. Тесля С.М. Прямі іноземні інвестиції як економічна категорія, їх суть та класифікація / С.М. Тесля // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19(3). – С. 131–139.

Свидер А. П.

Каменец-Подольський національний університет імені Івана Огієнка

ВЛИЯНИЕ МОТИВОВ СУБЪЕКТОВ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПРОЦЕССА НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ

Резюме

Систематизированы мотивы прямого иностранного инвестирования с позиций основных субъектов данного процесса и расширен круг направлений группировки мотивов до пяти видов. Предложен авторский подход к определению понятия «стимулирование прямого иностранного инвестирования». Реализован комплексный подход и систематизированы основные характеристики этого процесса в институциональной экономике страны-реципиента. Детализированы основные преимущества и недостатки прямого иностранного инвестирования с позиций основных субъектов этого процесса.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, страна-производитель, страна-реципиент, мотив, стимулирование.

Svider A. P.

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

INFLUENCE OF MOTIVES OF INVESTMENT PROCESS PARTICIPANTS ON EFFICIENCY OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT

Summary

In the article systematized motives of foreign direct investment from the position of the main actors of the process and expanded range of directions of motives grouping to five species. The author proposed approach to the definition of "stimulation of foreign direct investment". Implemented a comprehensive approach and systematized the main characteristics of this process in the institutional economy of the recipient country. The article details the main advantages and disadvantages of foreign direct investment from the position of the main actors of this process.

Key words: foreign direct investment, country-producer, recipient country, motive, stimulation.